

MAMLAKATIMIZDA SOLIQ MA'MURCHILIGI SIYOSATIDA SOLIQ XAVFINI BOSHQARISH TIZIMINING AHAMIYATI.

Mirpulatov Jaxongir Muzapparovich
O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va
moliya vazirligi huzuridagi Soliq qo'mitasi
huzuridagi Fiskal institut magistranti

Annotasiya

Mazkur maqolada respublikamizda yangi taraqqiyot strategiyasida soliq-byudjet tizimini samaradorligini ta'minlash masalasi yoritilgan. Har qaysi mamlakatning iqtisodiy siyosatida soliq siyosati o'ta muhim ahamiyatga ega. Soliq siyosati davlatning boshqa iqtisodiy siyosatining yo'nalishlariga kuchli uzviy bog'liqligi bilan bir qatorda, ularga ta'sir qilib boradi. Soliq siyosatini to'g'ri ishlab chiqish va uning strategik hamda taktik yo'nalishlarini belgilab olish o'ta dolzarb va murakkab jarayon hisoblanadi. Mazkur maqolada soliq siyosatining mazmuni, uning strategiyasi va taktikasi hamda bugungi kunda O'zbekiston soliq siyosatining ustuvor yo'nalishlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: soliq, soliq munosatlari, iqtisodiy siyosat, soliq siyosati, soliq siyosati strategiyasi, soliq siyosati taktikasi, soliq stavkasi, soliq imtiyozlari, soliq siyosati yo'nalishlari, davlat byudjeti, markazlashtirilgan pul fondlari, soliq ma'murchiligi, soliq yuki.

Kirish

Davlatning ichki moliyaviy siyosatining mazmunida markazlashgan pul fondlarini shakllantirish va ularni taqsimlash bilan munosabatlar asosiy rol o'ynaydi. Bu esa, davlatning iqtisodiy siyosatining eng muhim tarkibiy qismi bo'lgan soliq siyosati bilan bog'liqdir. Soliq siyosati davlatning boshqa iqtisodiy siyosatining yo'nalishlariga kuchli uzviy bog'liqligi bilan bir qatorda, ularga ta'sir qilib boradi. Soliq siyosatini to'g'ri ishlab chiqish va uning strategik hamda taktik yo'nalishlarini belgilab olish o'ta dolzarb va murakkab jarayon hisoblanadi. Shu jihatdan olganda soliq siyosatini ishlab chiqish, uni amalga oshirish va uning samaradorligi baholash o'ziga xos murakkab jarayon bo'lib, uning yo'nalishlarini ilmiy-nazariy jihatdan tadqiq qilish dolzarb masalalardan hisoblanadi

Jaxon tajribasida soliq ma'muriyatining boshqaruv axborot tizimida soliq xavfini boshqarish tizimi (CRM - Compliance Risk Management) keng amaliyot bo'lib, uning o'rni va roli tabora yuqori ahamiyat kasb etib bormoqda.

Soliq xavfi — byudjet tizimiga soliq va yig'imlar to'lanmasligi yoki to'liq to'lanmasligiga olib kelishi mumkin bo'lgan, soliq to'lovchi (soliq agenti) tomonidan soliq majburiyatlarini bajarmaslik yoki to'liq bajarmaslik ehtimoli.

Soliq xavfini boshqarish tizimi 6 ta bosqichdan iborat uzluksiz davom etadigan jarayon bo'lib, bular (1) soliq xavfini aniqlash, (2) xavfni tahlil qilish va baholash, (3) xavfni boshqarish usullarini tanlash, (4) ta'sir choralari qo'llash, (5) xavflarni pasaytirish choralari ishlab chiqish va qo'llash, hamda (6) o'tkazilgan tadbirlar tahlili (feedback) hisoblanadi.

Soliq organlari tomonidan xavfni boshqarish tizimini qo'llash maqsad:

- yuqori xavfga ega bo'lgan sohalarga e'tiborni jamlash va soliq organlari tasarrufidagi mavjud resurslardan samarali foydalanilishini ta'minlash;
- soliq solish sohasidagi huquqbuzarliklarni aniqlash imkoniyatlarini oshirish;
- faoliyati bo'yicha soliq xavfi past deb aniqlangan soliq to'lovchilarga (soliq agentlariga) (keyingi o'rinlarda — soliq to'lovchilar) nisbatan soliq nazoratini minimallashtirish;
- soliqqa oid huquqbuzarliklarni, shuningdek, soliq tekshiruvlarini o'tkazishga tanlab olinadigan soliq to'lovchilarni inson omilisiz avtomatlashtirilgan dasturiy mahsulot orqali aniqlash imkoniyatlarini yanada kengaytirish;
- soliq xavfi darajasidan kelib chiqib soliq to'lovchilarga nisbatan soliq tekshiruvlari shakllarini belgilash.

Ma'lumot uchun: Har bir jarayonda o'ziga xos vazifa va funksiyalar amalga oshiriladi, bunda (1) soliq xavfi ro'yxati, (2) baholangan korxonalar ro'yxati, (3) komplayns kompaniya rejasi shakllantiriladi, (4) soliq ma'murchiligi tadbirlari amalga oshiriladi, (5) normativ huquqiy hujjatlar (norma ijodkorligi) va texnologik yechimlar ishlab chiqiladi hamda (6) soliq ma'murchiligi baholanadi (natijadorlik). Soliq xavfini boshqarish tizimi jarayonlari, iqtisodiyot sohalari (qurilish, savdo, xizmat ko'rsatish, ishlab chiqarish, qishloq xo'jaligi) va soliqlar kesimida, shuningdek qo'shilgan qiymat solig'ini qaytarishda hamda individual sub'ektlar bo'yicha amalga oshiriladi.

Soliq to'lovchilar soliq xavfi darajasiga qarab past, o'rta va yuqori xavfli toifalarga ajratiladi.

Xalqaro tajribada ham soliq xavfi darajasi mezonlari to'liq oshkor etilmaydi va quyidagilar bundan mustasno:

solliq yuki;

ilgari taqdim etilgan solliq hisobotlariga bir necha bor (bir hisobot davri uchun uch va undan ortiq marta) o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilishi;

solliq hisobotida bir necha solliq davridagi (ikki va undan ortiq) zararlar aks ettirilishi; solliq davri davomida solliq to'lovchining joylashgan joyi bir necha bor (ikki va undan ortiq marta) o'zgartirilishi va keyinchalik qayta ro'yxatdan o'tkazilishi;

qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha guvohnomasi bekor qilingan (ro'yxatdan chiqarilib tashlangan), shuningdek, tugatilgan, faoliyatini amalga oshirmayotgan, bankrot deb topilgan shaxslar bilan amalga oshirilgan bitimlar (operatsiyalar); sof foydaning xarajatlarga nisbati sifatida aniqlanadigan rentabellik ko'rsatkichi past darajada bo'lishi;

solliq to'lovchi tomonidan taqdim etilgan qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha solliq hisobotidagi operatsiyalar to'g'risidagi ma'lumotlarning, ushbu operatsiyalar bo'yicha boshqa solliq to'lovchi tomonidan taqdim etilgan solliq hisobotidagi ma'lumotlarga mos kelmasligi;

Solliq kodeksiga asosan maxsus solliq rejimlarini qo'llash huquqini beradigan oborotlarini bir necha yil davomida bir milliard so'mdan past miqdorda solliq hisobotlarini taqdim etishi;

o'tkazilgan solliq tekshiruvlari natijalari.

Solliq to'lovchining solliq xavfi darajasi solliq xavfini boshqarish tizimi asosida olti oyda bir marta aniqlanadi.

Solliq xavfi darajasi quyidagi formula asosida hisoblanadi:

$$R = S_r / S_p \times 100\%$$

Bunda:

R — xavf darajasi (foizda);

S_r — solliq to'lovchiga berilgan xavf ballari yig'indisi;

S_p — xavf darajasini aniqlashda qo'llangan potentsial solliq xavfi ballari yig'indisi.

Bunda solliq xavfi darajalarini baholash natijalari yuqoridan kamayish tartibida, baholash natijalari teng bo'lganda esa — to'lanmagan solliq summasi ehtimoli asosida quyidagicha toifalanadi:

81 foizdan 100 foizgacha — yuqori xavf;

30 foizdan 80 foizgacha — o'rta xavf;

1 foizdan 29 foizgacha — past xavf.

Tizimning joriy qilinishi, o'tkazilayotgan tekshiruvlar samaradorligiga ijobiy ta'sirini ko'rsatib, o'tgan yilning mos davriga nisbatan, kameral solliq tekshiruvlari

soni keskin kamayishiga qaramasdan qo'shimcha hisoblangan soliq summolari 1,9 barobarga oshgan.

Soliq xavfi tushunchasini yanada kengroq ochish va bevosita Soliq kodeksi orqali barcha mexanizmlarini xuquqiy mustahkamlash maqsadga muvofiq bo'ladi.

Xulosa va takliflar

Soliq tavakkalchiligini boshqarish soliq ma'muriyatchiligi siyosatining muhim tarkibiy qismidir, chunki u soliq qonunchiligi va qoidalariga rioya qilmaslik bilan bog'liq risklarni aniqlash, baholash va boshqarishga yordam beradi. Soliq tavakkalchiligini samarali boshqarish soliq organlariga ixtiyoriy rioya qilishni yaxshilashga, soliq to'lashdan bo'yin tovlashni kamaytirishga va daromadlarni yig'ishni oshirishga yordam beradi. Bunday yondashuv soliq organlariga resurslarni yanada samaraliroq taqsimlash va qoidabuzarliklar yuzaga kelishi ehtimoli yuqori bo'lgan sohalarga e'tibor qaratish imkonini beradi.

Soliq risklarini boshqarishning muhim jihatlaridan biri axborot texnologiyalari va ma'lumotlar tahlilidan foydalanish hisoblanadi. Zamonaviy soliq ma'muriyati tizimlari potentsial soliq risklari va rioya qilmaslik shakllarini aniqlash uchun katta hajmdagi ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Bunga ma'lumotlarni qidirish, sun'iy intellekt va mashinani o'rganish algoritmlaridan foydalanish orqali erishish mumkin.

Soliq tavakkalchiligini samarali boshqarish uchun soliq organlari kuchli ichki nazorat tizimini ham yaratishi va ularning xodimlarining soliq tavakkalchiligini aniqlash va boshqarish bo'yicha malakali va malakali bo'lishini ta'minlashi kerak. Shuningdek, soliq to'lovchilar va boshqa manfaatdor tomonlar bilan ixtiyoriy rioya qilishni rag'batlantirish va ularda mavjud bo'lgan har qanday tashvish yoki muammolarni hal qilish uchun hamkorlik qilish muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, soliq tavakkalchiligini boshqarish samarali soliq ma'muriyatchiligi siyosati uchun zarurdir. Zamonaviy axborot texnologiyalari va ma'lumotlar tahlili, ichki nazorat va manfaatdor tomonlarning ishtiroki bilan qo'llab-quvvatlanadigan xavfga asoslangan yondashuv soliq organlariga soliq xatarlarini yanada samarali boshqarish, ixtiyoriy rioya qilishni yaxshilash va daromadlarni yig'ishni oshirishga yordam beradi.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi- Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyot uyi 2020.- 640 b.
2. Ниязметов И. “Солиққа тортиш механизмларини такомиллаштириш орқали солиқ тизими барқарорлигини таъминлаш” мавзусидаги докторлик диссертацияси Автореферати. Т.: БМА, 2019 йил.
3. Тошматов Ш. Корхоналарни ривожлантиришда солиқлар роли: Монография. –Т.: Фан ва технология, 2008. –204б.

